

СТАЛІЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Л.Ф. Дрогомирецька
аспірант

ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН України»
(Україна, м. Львів; e-mail: dlf88@ukr.net)

У статті детально досліджено еволюцію поняття «територіальна громада» та його сутність за визначенням провідних науковців та чинного законодавства, на основі чого, запропоновано власне бачення дефініції «сільська територіальна громада». Під сільською територіальною громадою автор розуміє певне об'єднання жителів, обмежених територією села чи селища, які виявляють ініціативу спільного розв'язання проблем громади з урахуванням особливостей території, інфраструктури, економічного розвитку, стану сільського господарства та культурних традицій.

Висвітлено різноманітні підходи вчених щодо теоретико-методологічних основ вивчення поняття «територіальна громада»: якісний, екологічний, етнографічний, соціологічний, економічний, системний. Доведено, що економічний підхід повинен передбачати: надання соціальних послуг, розвиток культури, зокрема її інфраструктури в межах соціальної, врахування географічного положення, екологічної ситуації на цій території, зовнішніх взаємозв'язків з іншими громадами, культурного потенціалу. Водночас удосконалено систему підходів до вивчення територіальних громад та поділ сільських територіальних громад в залежності від їх особливостей. Визначено низку функцій, за допомогою яких буде забезпечуватись життєдіяльність та конкурентоспроможність села чи міста, а також удосконалено принципи функціонування об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст. Проаналізовано результати наукових досліджень, проведених у напрямі функціонування сільських територіальних громад в Україні. Запропоновано використання моделей функціонування територій залежно від приналежності до певної категорії з метою забезпечення їх сталого розвитку. Отримані результати поглиблюють і розвивають методологічні основи наукових досліджень економічної сфери.

Ключові слова: децентралізація, територіальна громада, сільські території, соціально-територіальна спільнота, адміністративно-територіальна реформа, місцеве самоврядування, інструмент, механізм, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Однією із найрезультативніших реформ, проведених в Україні останніми роками, є реформа децентралізації влади, адже основне її завдання — формування оновленої системи місцевого самоврядування. Завдяки цьому територіальні громади наділяються багатьма новими повноваженнями, з метою покращення соціально-економічного розвитку територій. Саме тому дослідження, спрямовані на розв'язання теоретичних і практичних проблем формування та функціонування територіальних громад, заслуговують на особливу увагу з боку сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням функціонування територіальних громад займаються вчені багатьох країн, зокрема О. Батанов [2], І. Бутко [3], Ю. Сурміна [11], К. Іонассен та Д. Хіллері [14, 15], Д. Норт [9], О. Мороз [8], І. Сторонянська [13] та ін. Їх праці поглиблюють і розвивають методологічні основи наукових досліджень економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зауважимо, що більшість із вказаних учених у своїх роботах досліджували лише різні аспекти становлення та розвитку територіальної громади, натомість розкриття суті сільської територіальної громади досі не набуло достатнього теоретичного обґрунтування.

Метою роботи є проведення аналізу результатів наукових досліджень, здійснених у напрямі функціонування сільських територіальних громад в Україні.

Матеріали та методи. В основу методології дослідження покладено такі методи, як абстрагування, аналіз документів, групування, деталізація, конкретизація, логічне узагальнення, порівняльний аналіз, систематизація. Інформаційною базою досліджень є законодавчі акти України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

Викладення основного матеріалу. Термін «територіальна громада» складається із двох

взаємопов'язаних слів: «територія» (від лат. *territorium* — область, територія) — регіон, обмежений природною, державною чи адміністративною межами [13] і «грумада» (від лат. *politia* — спільнота) — це група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів, що ставить перед собою певні спільні завдання [5].

Термін «територіальна громада» у вітчизняній науці — це «жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр»; у зарубіжній (від англ. *local community* — територіальна спільнота людей) розглядається «як первинний осередок суспільства, у якому виникають основні соціально-політичні і економічні відносини» [1, с. 11]. На законодавчому рівні поняття «територіальна громада» розглядається як певна кількість жителів міста, селища чи села, які проживають в межах однієї території. Водночас немає чітко окресленого визначення поняття сільські територіальні громади Відтак, на нашу думку, слід детальніше дослідити еволюцію цього поняття.

Зауважимо, Е. Остром вперше визначила поняття «територіальна громада» «... — це чітко визначена група індивідуальностей, яка, визначивши правила користування ресурсом, у відповідності з локальними умовами, створює довгострокові інституційні об'єднання для моніторингу використання ресурсу, вирішення конфліктів, адміністрування санкцій» [10]. Окрім того, на законодавчому рівні це поняття було визначено у Конституції України (1996 р.) як «сукупність жителів об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища чи міста, які є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [7].

У своїх працях вчений О. Батанов визначає територіальну громаду як «спільноту фізичних осіб, що працюють та живуть на одній території, беруть участь у вирішенні питань, що стосуються їхньої місцевості, спільно володіють нерухомим майном та платять комунальні податки» [2].

На думку І. Бутка, «люди, які проживають на певній території і мають спільні інтереси, можуть називатись територіальною громадою» [3]. Вартим уваги є підхід Ю. Сурміна до дослідження громадських об'єднань, які, на його думку, можна поділити на три види. До першого виду він відносить громаду як «автономну соціальну надструктуру, яку об'єднує спільна діяльність»; до другого виду об'єд-

нань — місцеві співтовариства, під якими розуміє «частину товариства, для якої характерним є цілісність в межах певної локації». Третій вид об'єднань — це соціально-територіальна спільнота, яка є сукупністю людей, об'єднаних територіально, і створюється на основі соціально-територіальних відмінностей. Саме остання спільнота, на думку Ю. Сурміна, є засновником відносин у всьому товаристві [11, с. 67].

Зарубіжними вченими [14, 15] поняття територіальної громади зводиться до певних об'єднань людей на окремо визначеній території, котрих об'єднує також спільна культура, соціальна система, і які можуть діяти колективно для представлення своїх інтересів. Результатами дослідження Дж. Хіллера на тему територіальних громад є твердження, що територіальні громади мають певні ознаки, до яких відносять: соціальну взаємодію, певні зв'язки та визначену спільну територію. Водночас вчений наголошує на низці існуючих у громадах розбіжностей, які мають вплив на ефективність їх функціонування.

Незважаючи на вказані твердження, ми погоджуємось з твердженням Д. Нортона, який зауважує, що з появою різноманітних інтересів людей зменшується ймовірність того, що особа будь-який інтерес зможе забезпечити шляхом більшості об'єднаних громад. Відповідно, невдовзі існує ймовірність виникнення складніших форм об'єднань з метою виконання певних завдань [9, с. 118].

Вченим О. Морозом визначено основні ознаки територіальних громад, зокрема він виокремлює такі: взаємні інтереси у вирішенні питань функціонування певної території; взаємодія жителів під час реалізації сукупних інтересів громади; спільна комунальна власність; сплата відповідних комунальних податків та платежів [8, с. 65].

Окрім вищезгаданих ознак територіальної громади, можна визначити низку функцій, а саме: забезпечення безпеки громадян та їх майна на визначеній території, використання наявного потенціалу з метою підвищення рівня життя населення в межах цієї громади, за допомогою яких буде забезпечуватись життєдіяльність та конкурентоспроможність села чи міста. На нашу думку, до основних функцій територіальної громади слід віднести: Водночас, на основі аналізу досліджень у сфері місцевого самоврядування можемо виокремити низку підходів до вивчення територіальних громад (табл. 1).

Відтак, зважаючи на використані підходи в дослідженні територіальної громади, її функціонування та діяльність слід розглядати саме за допомогою економічного підходу,

Основні підходи до вивчення поняття «територіальна громада»

Назва підходу	Суть	Критерії дослідження
Якісний	Позиціонує територіальну громаду як певне місце за якістю життя для мешканців	Рівень життя, наявність об'єктів соціальної інфраструктури та доступність до них, якість надання соціальних послуг
Екологічний	Певне місце в географічному просторі з відповідним природним потенціалом та його впливом на характер діяльності	Рівень викидів у повітря забруднюючих речовин та його безпечність, рівень забрудненості поверхневих та підземних вод тощо
Етнографічний	Врахування географічних, економічних чинників і культурного простору	Наявність пам'яток архітектури, об'єктів культурної інфраструктури, збереження традицій, звичаїв певної території
Соціологічний	Соціальна система із врахуванням соціальних відносин та зовнішніх взаємозв'язків громади із іншими громадами	Наявність зв'язків з іншими сусідськими громадами у різних сферах життя
Економічний	Розглядає громаду як певний об'єкт, у якому розвинені деякі сектори економіки	Показники наявності робочої сили, її складу, кваліфікації, рівень доходів домогосподарств, прибутковості підприємств
Системний	Дослідження територіальної громади за низкою визначених категорій	Наявність традицій, звичаїв та визначення способу життя; дослідження взаємозв'язків у громаді; дослідження громади як об'єднання споживачів та як органу місцевого самоврядування

Сформовано автором на основі [8, 9].

проте, на нашу думку, усі вони потребують удосконалення. В економічному аспекті не можна послуговатися окремо будь-яким із них — якісним, екологічним чи в такій конфігурації, як наведено вище, оскільки економічний підхід повинен враховувати в комплексі і рівень надання соціальних послуг, розвиток культури, зокрема її інфраструктури в межах соціальної, зважати на географічне положення, екологічну ситуацію на цій території, зовнішні взаємозв'язки з іншими громадами, культурний потенціал тощо.

На сьогодні під сільськими територіальними громадами розуміють спільноту мешканців села чи селища, які мають можливість впливати на вирішення питань розвитку території. Коли йдеться про сільську територіальну громаду варто брати до уваги не лише вирішення питань певної території землі, а розглядати її як певне об'єднання жителів, обмежених територією села чи селища, які виявляють ініціативу спільного розв'язання проблем громади з урахуванням особливостей території, інфраструктури, економічного розвитку, стану сільського господарства та культурних традицій.

Об'єднання територіальних громад (ОТГ) сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням таких принципів: 1) конституційності та законності; 2) добровільності; 3) ефективності економічної діяльності; 4) підтримки з боку держави; 5) повсюдності місцевого самоврядування; 6) прозорості та відкритості; 7) відповідальності [8, 11].

Окрім того, створення громад повинно здійснюватися з дотриманням таких умов: 1) створення ОТГ не передбачає у своєму складі функціонування іншої ОТГ, котра має свій представницький орган місцевого самоврядування; 2) територія ОТГ має бути нерозривною, межі ОТГ визначаються зовнішніми межами юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися; 3) під час прийняття рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади; 4) якість та доступність публічних послуг, що надаються в ОТГ, не можуть бути нижчими, ніж були до об'єднання [11].

Таблиця 2

Можливі моделі сталого розвитку сільських територіальних громад (СТГ) за категоріями

Категорії СТГ	Моделі сталого розвитку СТГ		
	галузева	перерозподільна	територіальна
Аграрні міста (урбанізовані зони)	+	-	-
Території з особливим функціонуванням	-	-	+
Агротериторії	-	+	-

Розроблено автором на основі [13].

Досліджуючи функціонування сільської територіальної громади, І. Сторонянська та А. Пелехатий у своїй монографії «Фінансове забезпечення розвитку сільських територіальних громад» усі сільські території поділяють на категорії як аграрні міста (урбанізовані зони) та території з особливим режимом функціонування [13, с. 45]. Залежно від типу території, вчені визначають відповідні шляхи розвитку економічної діяльності. Так, для першої категорії сільських територій — це активний розвиток підприємництва, надання землі в оренду та її продаж, а також активізація створення комунальних підприємств [13, с. 130]. Стосовно другої категорії сільських територій, до яких автори відносять оздоровчо-рекреаційні, гірські, прикордонні території, то тут пропонується розвиток рекламно-інформаційної діяльності та покращення інфраструктурного забезпечення в регіоні [13, с. 148]. Ми пропонуємо поділ на категорії сільських територій доповнити категорією агротериторії. До цієї категорії на-

лежатимуть села, віддалені від міст із слабо розвинутою інфраструктурою, наявністю великої кількості вільних та економічно доступних для придбання сільськогосподарських угідь.

У своїх працях В. Колесников, на основі вивчення досвіду ЄС, визначає три моделі розвитку сільських територій: галузеву (вирівнювання доходів між усіма галузями регіону), *перерозподільну* (вирівнювання розвитку між сільськими та міськими територіями) та *територіальну* (максимальне використання ресурсів регіону, впровадження несільськогосподарських галузей економіки та диверсифікація доходів агропідприємств за допомогою пошуку нових джерел прибутку) [8, с. 87].

З огляду на вищевикладене та з метою забезпечення сталого розвитку сільських територій, ми пропонуємо можливі моделі їх розвитку відповідно до їх категорії (табл. 2).

На нашу думку, для аграрних міст оптимальним шляхом сталого розвитку території буде використання галузевої моделі (рис. 1).

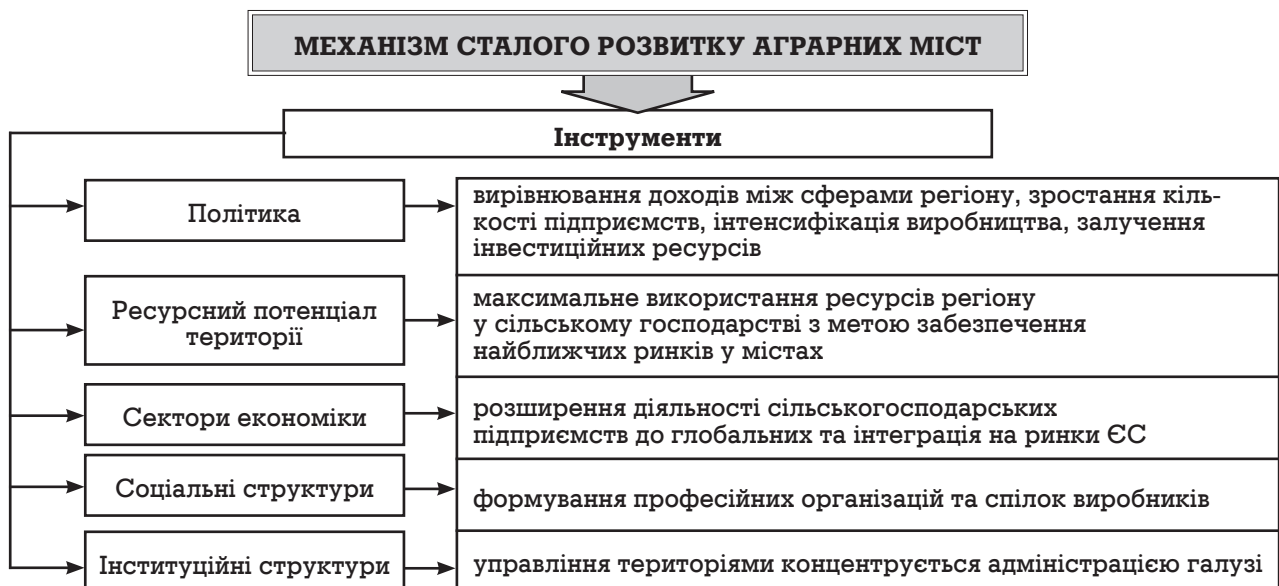

Рис. 1. Схема механізму сталого розвитку аграрних міст на основі галузевої моделі (розроблено автором)

Згідно з табл. 2, для територій з особливим режимом функціонування ми пропонуємо використання територіальної моделі розвитку (рис. 2).

Для агротериторій ми пропонуємо використовувати перерозподільну модель сталого розвитку сільських територій, наведену на рис. 3.

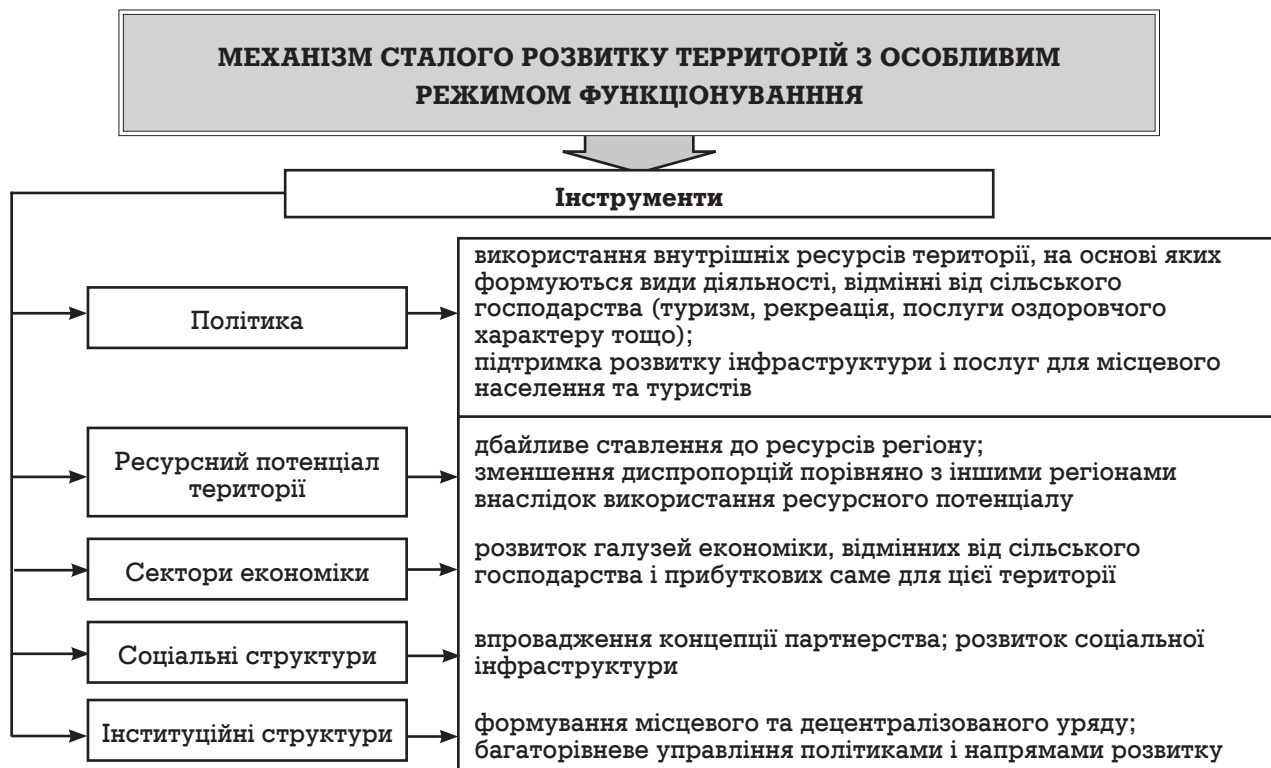

Рис. 2. Схема механізму сталого розвитку територій з особливим режимом функціонування на основі територіальної моделі (розроблено автором)

Рис. 3. Схема механізму сталого розвитку функціонування агротериторій на основі перерозподільної моделі (розроблено автором)

Висновки. Отже, розвиток сільської територіальної громади буде залежати від правильності вибору напрямів розвитку території та можливих шляхів додаткового фінансування залежно від її особливостей. Тобто, йдеться про визначення приналежності території до

однієї з вищенаведених категорій та розвиток відповідних галузей економіки. Поряд із тим використання запропонованих моделей сталого розвитку для СТГ залежно від категорії дасть можливість пришвидшити їх розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альошина Н. М. Поняття й ознаки територіальної громади // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2012. № 21. С. 173–181.
2. Батанов О. В. Територіальна громада — основа місцевого самоврядування в Україні: монографія; Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. К.: [Б. В.], 2001. 260 с.
3. Бутко І.П. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні // Місцеве та регіональне самоврядування України. 1992. № 3. С. 6–10.
4. Громада [Електронний ресурс]: Онлайн енциклопедія Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. (дата звернення: 29.09.2016).
5. Добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України за станом на 05.02.2015. № 157-VIII. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (дата звернення: 29.09.2016).
6. Колесніков В.І. Світовий досвід розвитку сільських територій [Електронний ресурс]: Ефективна економіка. 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 02.10.2016).
7. Конституція України: Закон за станом 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 02.10.2016).
8. Мороз О.Ю. Територіальна громада: сутність становлення та сучасні українські реалії [Електронний ресурс]: Демократичне врядування: електрон. 2008. Вип. 2. URL: www.nbuv.gov.ua. (дата звернення: 02.10.2016).
9. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 180 с.
10. Остром Э. Эволюция институтов коллективной деятельности / Э. Остром; пер. с англ. М.: Мысль, 2010. 447 с.
11. Сурмін Ю. Концептуальні основи створення системи взаємодії органів державної влади із суб'єктами громадянського суспільства в контексті інтеграційних процесів // Євроатлантикінформ. 2006. № 2 (8). С. 29.
12. Територія [Електронний ресурс]: Онлайн енциклопедія Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 29.09.2016).
13. Сторонянська І., Пелехатий А. Фінансове забезпечення розвитку сільських територіальних громад: монографія. Львів: ІРД, 2014. 190 с.
14. Jonassen C.T. Community Typology — Community Structure and Analysis. N.Y.: Kluges, 1959. 195 p.
15. Hillery G.A. Definitions of community: areas of agreement. Rural Sociology, Vol. 20. N.Y.: Kluges, 1955. 223 p.

Інформація про автора

Дрогомирецька Леся Федорівна — аспірант, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Дольшнього НАН України» (Україна, 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4; e-mail: dlf88@ukr.net).

L.F. Drohomyretska
postgraduate student

State Institution «Institute of Regional Studies named
after M.I. Dolishnogo NAS of Ukraine»
(Ukraine, Lviv; e-mail: dlf88@ukr.net)

SUSTAINABILITY OF RURAL TERRITORIAL COMMUNITIES: THEORETICAL ASPECTS

This paper deals with process of forming the essence of the notion of «territorial community». The author analyzes in detail the evolution of the concept of «territorial community» and its essence presented by scholars and in existing legislation, on the basis of which, the actual vision of the definition «rural community» is presented. So, the author, under the rural community means a certain association of residents of a limited area of the village or settlement, which show the initiative to jointly solve the problems of the community, taking into account the features of the territory, infrastructure, economic development, the state of agriculture and cultural traditions.

The various approaches of scientists concerning the theoretical and methodological foundations of the study of the concept of «territorial community», namely, qualitative, ecological, ethnographic, sociological, economic, and systemic are highlighted. It is proved that the economic approach should include in the complex and the level of provision of social services, the development of culture, in particular its infrastructure within the limits of social, taking into account geographical location, ecological situation in this territory, external relations with other communities, cultural potential. At the same time, the system of approaches to the study of territorial communities and the division of rural communities, depending on their peculiarities, has been improved. A number of functions are determined with the help of which the livelihoods and competitiveness of a village or city will be ensured, as well as the principles of functioning of the association of territorial communities of villages, settlements, cities will be improved. The analysis of the results of scientific research carried out in the direction of the functioning of rural communities in Ukraine has been carried out. It is proposed to use models of functioning of territories depending on belonging to a certain category in order to ensure their sustainable development. The obtained results deepen and develop the methodological foundations of scientific research in the economic sphere.

Keywords: decentralization, territorial community, rural territories, socio-territorial community, administrative-territorial reform, local government, tool, mechanism, sustainable development.

REFERENCES

1. Aloshuna, N.M. (2012). Poniattia i oznaky terytorialnoi hromady [Concepts and features of the territorial community]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia [Public construction and local government]*, 21, 173–181. (In Ukr.)
2. Batanov, O.V. (2001). Terytorialna hromada — osnova mistsevogo samovriaduvannia v Ukraini [Territorial community is the basis of local self-government in Ukraine]. Kyiv: 260. (In Ukr.)
3. Butko, E.P. (1992). Deiaki problemy stanovlennia i rozvytku terytorialnogo samovriadyvannia v Ukraini [Some problems of the formation and development of territorial self-government in Ukraine]. *Mistseve ta regionalne samovriaduvannia Ukrainy [Local and regional self-government of Ukraine]*, 3, 6–10. (In Ukr.)
4. Hromada [Community]. [Electronic source]: Online Encyclopedia Wikipedia URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (date of accesse: 29.09.2016). (In Ukr.)
5. *Zakon Ukrainy Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad* [Electronic source]: Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (date of accesse: 30.09.2016). (In Ukr.)
6. Kolesnikov, V.E. (2014). Svitovyi dosvid rozvytku silskykh terytoriy. [The world experience of rural development] [Electronic source]: *Efektivna ekonomika [Effective economy]*, 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>. (date of accesse: 02.10.2016). (In Ukr.)
7. *Konstytytsia Ukrainy [Constitution of Ukraine]* [Electronic source]: Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (date of accesse: 02.10.2016). (In Ukr.)
8. Moroz, O. Yu. (2008). Terytorialna hromada: sytnist stanovlennia ta suchasni ukrainski realii. [Territorial community: the essence of formation and modern Ukrainian realities] [Electronic source]: *Demokratychni vriaduvannia [Democratic Governance]*, 2. URL: www.nbu.gov.ua. (date of accesse: 02.10.2016).
9. Nort, D. (1997). *Instytuty, instytutsionalni izmenenia i funktsionirovanie ekonomiky [Institutions, institutional changes and the functioning of the economy]*. Moscow: Foundation of the economic book «Beginning». 180. (In Russ.)
10. Ostrom, E. (2010). *Evolutsia institutov kollektivnoy deiatelnosti [The evolution of collective institutions]*. Moscow: Mysl'. 447. (In Russ.)
11. Surmin, Yu. (2006). Kontseptualni osnovy systemy vzaemodii organiv derzhavnoi vlady iz subektamy hromadskogo suspilstva v konteksti integratsiinykh protsesiv. [Conceptual bases for creating a system of interaction between public authorities and civil society actors in the context of integration processes]. *Yevroatlantykinform*, 2 (8), 29. (In Ukr.)
12. Terytoria [Territory] [Electronic source]: Online Encyclopedia Wikipedia URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (date of accesse: 29.09.2016). (In Ukr.) URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (date of accesse: 29.09.2016). (In Ukr.)
13. Storonianska, I. & Pelehatiy, A. (2014). *Finansove zabezpechennia rozvytku silskykh terytorialnykh hromad. [Financial support for the development of rural communities]*. Lviv: IRD. 190. (In Ukr.)
14. Jonassen, C. (1959). *Community Typology — Community Structure and Analysis*. New-York: Kluges, 195.
15. Hillery, G. (1955). *Definitions of community: areas of agreement. Rural Sociology*. New-York: Kluges, 223.

Author

Drohomyretska Lesia Fedorivna — postgraduate student, State Institution «Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnoho NAS of Ukraine» (Ukraine, 79026, Lviv, 4 Kozelnytska st.; e-mail: dlf88@ukr.net).